

BITI ALI NE BITI PISMEN? / Nataša Štefanac / Osnovna šola Trzin

Že nekaj let poslušamo, da je v Sloveniji pismenost, tako bralna kot tudi funkcionalna, v slabem stanju. Biti pismen pomeni obvladovati znakovni sistem za (pisno) komunikacijo (Hladnik 2007, 9). Vsi se ves čas sprašujemo, kako bi obvladovanje tega sistema izboljšali – pedagoški delavci se kar naprej naprezamo, da bi pismenost pri učencih ali dijakih povzdignili na raven, ki je vsaj približno podobna ravni v državah, po katerih se tako radi zgleđujemo; Nizozemska, Belgija, Finska, Švica ... Večino pedagogov pa zanima predvsem to, zakaj je pismenost naših učencev tako nizka, ko pa kar naprej prenavljamo učne načrte, mečemo iz njih učno snov, ki naj bi bila za učence nezanimiva, vanje tlačimo pomembne učne vsebine, učbeniki in delovni zvezki postajajo čedalje bolj podobni otroškim slikanicam, in to vse zaradi tega, da bi bili učencem čim bolj zanimivi, da bi jih čim bolj pritegnili k pogosti uporabi in učenju iz njih. A vse zaman. Zakaj znajo na primer učenci v Angliji boljše razbirati podatke iz tabel kot naši učenci? Zakaj so se naši učenci slabše odrezali pri reševanju besedilnih matematičnih nalog kot grški? Kot učiteljica slovenščine večkrat naletim na strašanski odpor učencev, ko jim rečem, da bodo nekaj napisali. Njihovi odgovori so vedno isti: »Ne ljubi se nam. Zakaj moramo to delati? Pa to je brez zveze, a ne bi šlo samo ustno? Kako naj pa sploh začnem?« Ko jih vprašam, zakaj ne želijo pisati, mi rečejo, da so utrujeni. Težava današnjih učencev je seveda velikansko pomanjkanje kondicije – ja, tudi za pisanje jo je treba imeti –, kar se pozna tudi pri drugih predmetih, ki zahtevajo več telesnega navora, to je na primer pri predmetu Šport. Za slabšo pismenost in tudi vzdržljivost je seveda kriva takšna in drugačna tehnologija. Otrokom že od rojstva slikovne podobe švigajo sem in tja in jih morajo na hitro zadovoljiti, ker starši pač nimajo časa, da bi se ukvarjali s svojimi otroki, kaj šele, da bi jim prebrali kakšno pravljico! Zanje to pomeni manj prostega

časa zase, ki si ga morajo odtrgati, da otroku preberejo zgodbo, ki so jo sami kot otroci že milijonkrat slišali. Lažje je kupiti DVD, ga poriniti v režo in otrok lahko literarne osebe vidi in sliši, ne da bi moral za to uporabljati lastno domišljijo. Starši se ne zavedajo škode, ki jo s temi bližnjicami otrokom povzročajo na dolgi rok. Znano je, da otroci v poznejšem starostnem obdobju, torej v puberteti, izgubijo interes za branje. Zato je nesmiselno pričakovati od otroka, ki mu starši v zgodnji mladosti niso ničesar prebrali, in ki tudi sami redko ali ničesar ne berejo, da bo v tretji triadi osnovne šole ali pozneje kar samoiniciativno posegal po literaturi. Za bralno nezanimivost otroka starši največkrat krivdo valijo na šolo in učitelja, ki naj otroka ne bi znal motivirati. Nikoli si ne priznajo, da je nemotiviranega otroka težko motivirati, saj od doma ni imel zgleda. Pomanjkanje bralnega interesa pa vodi v šibko bralno pismenost in nizko stopnjo koncentracije.

V šolskem sistemu zadnja leta prevladuje količina podatkov nad njihovo kakovostjo. Namesto, da bi učenci več časa posvečali branju obsežnejših del med urami (ne le pri pouku slovenščine, pač pa pri vseh predmetih), se v kurikulum trpa čedalje več podatkov, saj zahteva po zelo natančnih kriterijih ocenjevanja v šolah pač zahteva odgovore, ki so nedvoumni, torej jih je mogoče zelo natančno meriti. Jasno je, da je lažje oceniti odgovor, pri katerem je na vprašanje moč odgovoriti le pritrdilno ali nikalno, kot pa da učenec odgovarja na kompleksnejša vprašanja, ki od njega zahtevajo presojanje ali kritično mišljenje, od učitelja pa zelo natančno zapisovanje odgovora in kompleksno ocenjevanje. Težava nastane, če učenec (in njegovi starši) ni zadovoljen z oceno, učitelj pa mora seveda argumentirati oceno. Kot po navadi se zaplete pri birokraciji. Lažje je učitelju utemeljiti število doseženih točk pri nalogah, ki zahtevajo samo odgovor *prav* ali *narobe*, saj se pri njih

preprosto sešteje število pravilnih odgovorov, starši pa temu ne morejo oporekati. Zadnja leta je sistem vse preveč naravnán na ocenjevanje znanja in ne na njegovo pridobivanje. Vendar tovrstno ocenjevanje pelje v čedalje večjo nepismenost, saj se učenci učijo le še za ocene, ki še zdaleč ne odražajo znanja. Marsikateri učitelj ve, kako so tovrstne ocene pridobljene – starši se pritožijo in grozijo s sestanki pri ravnatelju, učitelji, najpogosteje zaposleni le za določen čas, pa popusti(m/j)o, ker se ne želi(m/j)o zapletati v konflikte. Praksa zadnjih let – na – žalost kaže, da učitelji še zdaleč nismo več avtonomni, saj nam avtonomijo ves čas spodnašajo različni dejavniki. Zato kljub učiteljevim spodbudam, naj učenci čim več berejo, tega ne počnejo, saj zanje učitelj ni avtoriteta, ki bi lahko vplivala na njihovo razmišljanje.

Veliko škode sta bralni pismenosti naredila tudi elektronika in svetovni splet. Na videz se je količina branja povečala, a v resnici je tovrstno branje spletnih strani prej pomanjkljivost kot prednost, ki bi pripomogla k večji bralni pismenosti. Učenci (in tudi odrasli) vse prepogosto člankov na spletu ne berejo natančno in poglobljeno, ampak jih zgolj preletijo, zaznajo sem in tja kako besedo ali besedno zvezo, ne razumejo pa članka kot celote. To pomeni, da na podlagi določenih izsekov iz besedila sklepajo, kakšna je tema članka in celo oblikujejo sklep, ki pa je (vsaj po komentarjih pod članki sodeč) pogosto napačen. Branje ni več celostno, o prebranem sploh ne razmišljajo, kaj šele, da bi kritično presojali prebrano. Prav zato so tudi pisni izdelki učencev iz leta v leto slabši. Večina učencev ne zna oblikovati povsem preproste enostavne povedi, ne da bi naredila vsaj eno pravopisno napako, da o večstavčnih povedih niti ne izgubljam besed. Tok njihovih misli je pogosto nedokončan ali pa površno izdelan. Temu pa so se na žalost prilagodili tudi kriteriji ocenjevanja. V šolah je ogromno odličnjakov, vendar

njihovo znanje ne dosega ravni izpred dvajset let. Učenec, ki je bil leta 1994 odličen v osnovni šoli, je izkazoval neprimerno boljše kognitivne sposobnosti in znanje, kot jih izkazuje današnji odličnjak.

Splet je učence naredil za nepotrpežljive, saj želijo vse informacije takoj, večine informacij, ki jih dobijo na spletu, pa ne znajo kritično ovrednotiti ali preveriti. Ne zavedajo se tega, da je večina podatkov, ki jih dobijo na spletu, bodisi pomanjkljivih bodisi napačnih. Vsak podatek, ki ga vzamejo s spleta, jemljejo kot suho zlato in ga kljub opozorilu učitelja ne preverijo še v pisnem gradivu, saj se jim to zdi nepotreben napor. Miran Hladnik meni, da se je pojem pismenosti spremenil, saj ljudje čedalje pogosteje komuniciramo prek SMS-sporočil, e-pošte oziroma drugih družabnih omrežij. Pri tovrstni komunikaciji pa je težava ta, da ljudje ne pazijo, kako se izražajo, ne upoštevajo pravopisnih načel (češ, da so popolnoma odveč, saj »kradejo« prepotrebne znake), hkrati pa tudi ne upoštevajo okoliščin komunikacije. Pogosto se zgodi, da učenci pošiljajo e-pošto in v njej ne upoštevajo načela relevantnosti, torej ne sporočijo tega, kar je za besedilo bistveno, ali ne upoštevajo načela ustreznosti, zato se dogaja, da učitelja na primer tikajo, v nagovoru zapišejo na primer Draga Mojca, namesto Spoštovana gospa Novak ipd. Elektronika nam daje lažen občutek varnosti in izoliranosti pred preostanim svetom – torej, če sogovorniku ne gledam v oči, ker je na drugi strani električnih impulzov, lahko pozabim na manire in se pogovarjam z njim »bolj sproščeno«. Učenec (skoraj) nikoli ne pride na govorilne ure k učitelju in z njim komunicira tako, kot da sta stara prijatelja iz soseščine, se pa to pogosto dogaja, ko učenec učitelju piše e-pismo.

Na drugi strani pa bi učenci lahko marsikaj očitali tudi učiteljem. Medtem ko sami komunicirajo prek elektronskih medijev brez težav, saj so se tako rekoč rodili z računalniki in pametnimi telefoni v rokah, imajo starejše generacije (lahko jih imenujemo generacije svinčnika) z marsikatero e-napravo težave.

Danes mora že skladiščnik obvladati vsaj osnove računalniške pismenosti, če želi dobiti delo. Pismenost po tradiciji razumemo kot dvojno sposobnost, to je sposobnost sprejemanja (in razumevanja) zapisanih informacij in sposobnost njihovega tvorjenja in posredovanja (Hladnik 2007, 9). Za današnje učence vemo, da so bolj ali manj sposobni sprejemati informacije. Večinoma so zmožni te informacije tudi razumeti, če le niso preveč kompleksne. Zatakne pa se pri tvorjenju in posredovanju. Pri pouku slovenščine, ki jo poučujem, učencem večkrat dam v branje kak odlomek bodisi iz umetnostnega bodisi iz neumetnostnega besedila. Opažam, da učenci razumejo besedilo na prvi taksonomski stopnji, torej na prepoznavanju podatkov, ki jih neposredno dobijo iz besedila. Kadar pa morajo učenci povezovati že pridobljeno znanje ali pa poiskati »skrite« podatke v besedilu, se pogosto zatakne. Prav tako imajo težave s pretvorbo povedi, da oblikujejo odgovor. To se je izkazalo pri zadnjem preizkusu nacionalnega preverjanja znanja, kjer so učenci slabše reševali naloge, pri katerih so morali iz besedila poiskati podatek, ki ni bil neposredno izražen, in oblikovati poved v smiselni odgovor. Prav tako so bili zapisi besed napačni (na primer manjkajoče črke, dodane črke pri besedah ali pa popolnoma napačno zapisane besede).

Rešitev teh težav bi bila predvsem v tem, da v prvo triado osnovne šole ne tlačimo predmetov, ki nujno vključujejo uporabo računalnikov, saj se morajo otroci v tem starostnem obdobju naučiti predvsem v rokah držati svinčnik in z njim pisati. S tem pridobivajo kilometrino za pisanje in kondicijo, ki jim bo koristila v nadaljnjem življenju. Kako naj si otrok zapomni, da se beseda 'življenjski' piše z dvema črkama j, če te besede še nikoli ni napisal? Če spodbujamo praktično izvedbo pridobljenega znanja, jo moramo spodbujati tudi pri pisanju. Pismenost se bo izboljšala tudi takrat, ko bodo starši svojim otrokom, namesto da jih bodo posedli za televizijo ali pred računalnik, dali v roke knjigo in jim začeli brati.

Literatura

Miran Hladnik (2007) *Didakta*, let. XVII (št. 108–109): str. 9–11